

PARTIZANŲ DAINOS
LIETUVIŲ LIAUDIES DAINYNĖ

Naujausias – XXI – *Lietuvių liaudies dainyno* (toliau – LLD) tomas¹ – tiek turiniu, tiek parengimo istorija yra ypatingas leidinys. Svarstant, kuo gi šis tomas išsiskiria ir kuo labiausiai papildo trečią dešimtmetį gyvuojantį akademinį lietuvių liaudies dainų sąvadą, aktualintini du vienas nuo kito neatsiejami faktai, dvi lietuvių dainuojamojo folkloro edicijos žinios, kurias perduoda minima knyga. Pirmą, išleistas išties labai lauktas išsamus partizanų dainų sąvadas, atskleidžiantis unikalią ir įspūdingą pokario rezistencijos kovų kultūrinę perspektyvą. Antroji žinia reikšminga LLD rengimo ir leidybos istorijai apskritai: šeštąja lietuvių liaudies karinių-istorinių dainų knyga tapusios *Partizanų dainos* užbaigia akademinį lietuvių karinių-istorinių dainų publikavimą. Trumpai apie visus šešis LLD karinių-istorinių dainų leidinius.

1985 m. buvo išleista pirmoji knyga (LLD III), apimanti didelį senųjų klasikinių dainų klodą (maždaug iki XVIII a.). Antroji knyga (LLD IX), pasirodžiusi 1994 m., pristato rekrūtų, XIX a. sukilimų ir prancūzmečio dainas (pirmąją knygą parengė Pranė Jokimaitienė ir Zofija Puteikienė, antrąją – P. Jokimaitienė ir Aušra Žičkienė). Trečiojoje ir ketvirtojoje (parengėjos Vita

1 *Lietuvių liaudies dainynas*, t. XXI: *Karinės-istorinės dainos*, kn. 6: *Partizanų dainos*, parengė Kostas Aleksynas, melodijas parengė Živilė Ramoškaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009. – 804 p.

Ivanauskaitė ir A. Žičkienė) publikuojami su Rusijos-Japonijos bei Pirmuoju pasauliniu karu sietini kūriniai (LLD XVII, 2003) ir tarpukariu sukurtos nepriklausomybės kovų, Lietuvos kariuomenės ir Vilniaus vadavimo dainos (LLD XVIII, 2004). Paskutinės dvi knygos skirtos pokario laikotarpio kūrybai: penktojoje (LLD XIX, 2005) po Antrojo pasaulinio karo dainų skelbiamos tremtinių ir politinių kalinių, o šeštojoje (LLD XXI, 2009) – partizanų dainos. Abu pastaruosius leidinius parengė Kostas Aleksynas ir Živilė Ramoškaitė. Keturios iš šešių knygų (3–6 kn.) išleistos su kompaktinėmis plokštelėmis, kuriose pateikiami autentiški karinių-istorinių dainų įrašai. Taigi kultūros tyrimams nuo šiol jau galima pasitelkti visą šimtmečius gyvuojančių lietuvių karinių-istorinių dainų paradigmą, apimančią tūkstančius publikuotų tekstų ir melodijų, išsamiuose moksliniuose komentaruose ir rodyklėse pristatomą meta-tekstinę bei kontekstinę informaciją apie kūrinių variavimą, geografinį paplitimą, sklaidą spausdintuose šaltiniuose, dainų pateikėjų ir užrašytojų pastabas, sąsajas su istoriniais įvykiais ir t. t. Verta paminėti ir porą kiekybinių parametrų, rodančių darbų apimtį ir intensyvumą. Kadangi visų šešių leidinių pratarmėse parengėjai nurodo, kiek apskritai dainų tekstų jiems reikėjo išnagrinėti atrenkant kūrinius publikavimui bei išsamiai komentuojant motyvų ir įvaizdžių variavimą, nesunku buvo sužinoti, kad, rengiant spaudai šiuos *Dainyno* tomus, dirbta su daugiau kaip 40 tūkstančių variantų. Bendras visose šešiose

karinių-istorinių dainų knygoje paskelbtų dainų skaičius – 2820, iš jų 1689 publikuotos su melodijomis.

Partizanų dainos – išskirtinis lietuvių folkloro ir kultūrinės istorijos reiškiny. Aktyvusis jų kūrybos ir sklaidos laikotarpis labai trumpas – pokario ginkluoto pasipriešinimo okupacinei valdžiai dešimtmetis. Šių dainų gausa ir įvairovė patvirtina išskirtinį lietuvių polinkį dainomis savitai atsilipti į išskirtines istorines patirtis. „Dar ilgai rems pušys dangų“, „Menu, atbridot jūs per sniegą“, „Ko palinkot, žilvičiai, prie kelio“, „Partizanų būrys paklebeno duris“ – šias ir daugybę kitų partizanų dainų per visą sovietų okupacijos laikotarpį žmonės išsaugojo savo atmintyje ir giliai slėptuose dainų sąsiuvinuose, kad atėjus laikui pateiktų jas kaip folklorinį anuometinių įvykių liudijimą. 1991 m. pasirodęs pokario dainų ir eilių rinkinys *Sušaudytos dainos* (parengė Vytautas Ledas ir Henrikas Rimkus) iki šiol buvo stambiausia tokios kūrybos publikacija. Per pastaruosius dešimtmečius pasirodė dar vienas kitas specialiai ar iš dalies partizanų dainoms skirtas leidinys. Paskelbus partizanų dainas atskiru tomu, ne tik atsiveria visas jų klotas, bet ir atsiranda galimybė susipažinti su išsamia kiekvienos dainos sukūrimo, paplitimo ir folklorinio varijavimo istorija.

Kaip ir visų LLD tomų, *Partizanų dainų* parengimo leidybai pagrindas ir svarbiausia duomenų bazė – Lietuvių liaudies dainų katalogas, kuriame į atskirus skyrius susisteminta dešimtys tūkstančių karinių-istorinių dainų variantų. Ir nors iš pirmo žvilgsnio Pokario dainų skyrius (jam ir priklauso partizanų dainos)² Kataloge at-

2 Šiam Lietuvių liaudies dainų katalogo skyriui priskirtos tremtinių ir politinių kalinių dainos jau taip pat paskelbtos – joms skirtas XIX *Lietuvių liaudies dainyno* tomas. Pažymėtina, kad šios dainos itin glaudžiai siejasi su partizanų dainomis,

rodo kaip natūrali chronologiniu principu (pagal istorinių įvykių, vienaip ar kitaip atsispindinčių dainose, eiliškumą) išdėstomų karinių-istorinių dainų sistemos dalis, jo sudarymo istorija išsiskirianti ir unikali. XX a. antroje pusėje, kada vyko pats intensyviausias dainų rinkimas, archyvavimas ir mokslinis sisteminimas (kaip tik tuo metu ir buvo kuriamas Lietuvių liaudies dainų katalogas), tiek partizanų, tiek tremtinių ar politinių kalinių dainos, nors ir gyvos tautosakos pateikėjų atmintyje, buvo absoliutus tabu, spengiančios tylos „zona“ anuometinių ekspedicijų dalyvių ar pavienių tautosakos rinkėjų darbe. Intensyvus jų užrašinėjimas prasidėjo tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Per pastaruosius dvidešimt metų K. Aleksynas atliko milžinišką darbą, telkdamas krūvon užrašytojų, o kai kada ir pačių dainininkų gausiai Lietuvių tautosakos rankraštynei iš visos Lietuvos perduodamas pokario dainas, užrašinėjo jas ir pats, rinko iš gausybės pagrindžio leidinių ir net „turtinų“ KGB specialiųjų fondų. Sukūrus Lietuvių liaudies dainų kataloge Pokario dainų skyrių, buvo galima pradėti rengti akademiniam publikavimui ir paskutinę karinių-istorinių dainų dalį – partizanų dainas, kurių variantų, Katalogo duomenimis, sukaupta gerokai per keturis tūkstančius.

Rengiant spaudai partizanų dainų tomą, neišvengiamai reikėjo ieškoti kokio nors bendro atskaitos taško, kuris padėtų nuosekliai išdėstyti kūrinius. Remdamasis anksčiau išdėstyti karinių-istorinių dainų tomuose taikytu dainų tipų pateikimu (derinant teminį ir chronologinį principus), K. Aleksynas visą partizanų dainų masę pristato pasitelkdamas apibendrintą siužetinę lini-

.....
 kai kurie dainų tipai gyvavo ir kaip tremtinių, ir kaip partizanų dainos. Tai natūralu, nes visi šie kūriniai atsirado tuo pat metu ir tomis pačiomis istorinėmis aplinkybėmis.

ją, sąlygiškai pavadintą *partizano istorija*. Ji pradeda „pasakoti“ dainomis, kuriose vyrauja išėjimo iš namų, atsisveikinimo motyvai, o toliau – partizanų gyvenimas miškuose, kovos ir žūtys, pomirtinis pagerbimas bei gedėjimas. Prisilaikant šio struktūrinio išdėstymo, visos 520 tome skelbiamų dainų suskirstytos į smulkesnius teminius poskyrius. Žinoma, ši struktūra nėra ir negali būti be išlygų. Kaip pažymi pats parengėjas, „šiose dainose gal kiek dažniau nei kituose karinių-istorinių dainų skyriuose, o ir ne visada nuosekliai pinami įvairūs motyvai – pavyzdžiui, toje pačioje dainoje ir vaizduojamas išėjimas partizanauti, ir minima partizano žūtis, ir pagerbiamas žuvęs kovotojas“ (p. 9). Puičiai, iki smulkiausio motyvo ar įvaizdžio pažindamas kiekvieną partizanų dainą ir ne mažiau gerai išmanydamas *Dainyno* rengimo principus, K. Aleksynas stengėsi šią kūrybą pateikti kaip organišką LLD dalį (dainų tipai ir jų moksliniai komentarai pateikiami laikantis bendrųjų *Dainyno* rengimo principų). Vis dėlto akivaizdu, kad tai padaryti nebuvo paprasta. Pirmiausia dėl to, kad visa daugialypė LLD rengimo sistema nuo pat jos sukūrimo pradžios ir pirmųjų tomų išleidimo buvo ir tebėra orientuota išimtinai į klasikinės liaudies dainas. O partizanų dainos, kaip ir visa XX a. folklorinė kūryba, bendrame lietuvių dainuojamosios tautosakos kontekste pirmiausia sietinos su vėlyvuuju, kur kas labiau rašytinei, literatūrinei, o ne folklorinei tradicijai artimu dainų klodu, kuriam būdingas iš principo kitoks kūrybos ir sklaidos pobūdis. Savo stilistika jos atitinka bendrą XX a. vidurio kultūros atmosferą, kada visu ryškumu gyvavo įvairūs vėlyvasis folkloras, o populiariausi buvo romansai ir literatūrinės kilmės dainos. Kaip tik romansiniai motyvai su jiemis būdinga hipertrofuota leksika ir vis leng-

viau (dėl didėjusio žmonių raštingumo) pasiekiami ir vis sparčiau populiarėjusi rašytinė poezija, daugiau ar mažiau perkūrus, papildžius svarbiais patriotiniais motyvais ir konkrečiomis istorinėmis realijomis, ir virto laisvės kovas lydėjusiais ir jų dalyvių atminimą įprasminusiais posmais. Net ir visiškai naujai sudėti dainomis virtę eilėraščiai „įkrito“ į tą pačią kūrybinę terpę – jiems buvo pritaikytos populiarių anuometinių dainų melodijos. Netikėta ir skaudi Lietuvą ištikusi istorinė pokario realybė buvo išdainuota pasitelkus nusistovėjusį ir įsigalėjusį vėlyvųjų dainų kūrybos modelį. Štai todėl, girdėdami dainuojamus ar skaitydami kai kuriuos partizanų dainų posmus, ne be pagrindo suabejotume, ar jos tikrai priklauso karinėms-istorinėms dainoms, o ne romansų ar literatūrinės kilmės dainų tipų variantams, pgl.: *Slenka audringos gyvenimo dienos, širdy viešpatauja beširdė audra* (p. 327); *Oi, daug dėl tavo širdžių alpo, Bet tu negirdėjai raudų, Ir daugelis lūpų norėjo Paliest tau krūtinę žaizdų* (p. 482); *Nebeverk, motinėle, kad tavo sūnus Žus nuo rankos čekistiško niekšo* (p. 168; visas pastarosios dainos tekstas – Maironio eilėraščio parafrazė) ir t. t. Pacitavau tik kelis pavyzdžius iš daugelio. Akivaizdu, kad pagal tekstuose minimas istorines realijas, konkrečių mūsų atgarsius ar apskritai karo plačiąją prasme apdainavimus partizanų dainos gali būti priskiriamos karinėms-istorinėms dainoms, o pačios folklorinės raiškos, folklorinių formulių, melodikos požiūriu jos susilieja su žanrinių apibrėžčių nebepaisančia, folkloro ir literatūros paribyje klestinčia vėlyvąja žmonių kūryba. Šių dainų neatsiejamumą nuo bendro XX a. vidurio kultūrinio konteksto ypač „išduoda“ jų melodijos. Kaip taikliai savo įvade „Partizanų dainų melodijos“ pastebi muzikologė Ž. Ramoškaitė, „partizanų dainų melodijos – aiškus jų at-

siradimo laikotarpio atspindys. Jose labai ryški kolektyvinės ir individualios kūrybos sampyna. Panašiai kaip ir dainų tekstai, melodijos taip pat yra paveiktos rašto kultūros. Muzikos plotmėje tai – įvairių autorinių kūrinių replikos, improvizacijos, artimas sekimas pagal konkretų melodinį provaizdį ar tiesiog jo perkėlimas į dainą. Daugelyje melodijų, nors jos ir anonimiškos, ryškus individualios kūrybos pradai. Didelę melodijų dalį sudaro naujiems tekstams pritaikytos XX a. pradžioje ir tarpukaryje populiarių visoje Lietuvoje liaudies dainų, taip pat romansų ir įvairių autorių sukurtos žmonių pamėgtos melodijos“ (p. 47).

Jeigu į rezistencinio dešimtmečio kultūrinį kontekstą žvelgsime kaip į visumą – tokį požiūrį laikyčiau raktu į visos pokario kūrybos pažinimą ir vertinimą, – nesunkiai pastebėsime, kad dainos išties yra vyraujanti jos dalis, tačiau vis dėlto ne vienintelė. Ją papildė didelis rašytinės poezijos klodas, išsibarstęs po pogrindžio spaudą, spausdintus ir rankraštinius eilių rinkinius ir kt. Ne mažiau svarbūs ir patys įvairiausi naratyvai (bene dažniausiai tai – rezistencinių kovų dalyvių ir jų artimųjų prisiminimai), susiję su partizanų kovomis, jų kasdieniu gyvenimu, dainų ir eilių kūryba. Į *Dainyną* „anapus“ dainų, o tiksliau – „aplink“ dainas esanti kūryba negalėjo patekti laikantis pamatinės sąvado rengimo nuostatos skelbti tik dainas. Tai, kad *Partizanų dainų* parengėjas jautė poreikį pažvelgti į partizanų dainas iš platesnės perspektyvos, liudija tomo įvadas „Partizanų dainos“ (p. 7–46), kuriame pateikta nepaprastai daug tiek tekstologinių, tiek istorinių žinių apie šias dainas ir jų kultūrinį kontekstą. Siekdamas pristatyti partizanų dainoms ypač svarbią jų rašytinę sklaidą, K. Aleksynas ne vienus metus studijavo gausią ir ne visuomet lengvai

pasiekiamą partizanų apygardų pogrindžio spaudą, kruopščiai fiksuodamas visas dainų publikacijas, analizuodamas, ar kito ir kaip kito kūriniai, perspausdinami iš vieno leidinio į kitą. Šis įvadas, manyčiau, ne tik atlieka savo tiesioginę funkciją – pristato skaitytojui *Partizanų dainose* skelbiamus folkloro kūrinius, bet ir pateikia nepaprastai aktualios kontekstinės informacijos apie minėtą „nedainiškąją“, bet dainas papildančią pokario metų kūrybą. Tikėtina, kad šis tekstas taps patikimu šaltiniu visiems, siekiantiems į pokario rezistencinio pasipriešinimo dešimtmetį gilintis neatskiriant partizanų kovų istorijos nuo jų lydinčių dainų. Juo labiau kad nuo šiol jos nesunkiai pasiekiamos įsiskaitantiems ir įsiklausantiems.

Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė

BALTŲ IR SLAVŲ ISTORIJOS PĖDSAKAIS: ŽVILGSNIS Į BALTARUSIŲ RUGIAPJŪTĖS DAINŲ MELODIJAS

Praeitais metais Lietuvą pasiekė (deja, tikriausiai vienintelis egzempliorius) jau prieš porą metų pasirodžiusi knyga – baltarusių etnomuzikologės dr. Galinos Kutyrivos-Čubalios mokslinė monografija „Baltarusių rugiapjūtės melodijos: archetipai, inovacijos, dialektai“¹. Pasidomėjus paaiškėjo, kad leidinys nėra sulaukęs nė menkiausio atgarsio nei specialiojoje literatūroje, nei plačiojoje žiniasklaidoje. Internetu nerasiu jokios, netgi trumpuotės anotacijos ar kitos užuominos, vien sausų bibliotekų katalogų duomenis. Knyga niekieno viešai neįvertinta – nepagirta ir nesukritikuota, nė

1 Галина Кутырѳва-Чубаля. *Белорусский жнив-ный напев: архетипы, инновации, диалекты*, Бельско-Бяля: АТГ, 2009. – 264 p.